

О. А. Шатило,
к. держ. упр., доцент кафедри менеджменту,
Житомирський державний технологічний університет

ЯПОНСЬКА СИСТЕМА КЕЙРЕТСУ: ДОСВІД ДЛЯ УДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

O. Shatylo,
candidate's degree in public administration,
Zhitomir State Technological University Department of Management Associate Professor

KEIRETSU JAPAN'S SYSTEM: THE EXPERIENCE FOR NATIONAL ECONOMIC POLICY IMPROVING

У статті досліджено питання формування японської системи організації корпорацій та міжкорпоративних зв'язків — Кейретсу. З'ясовано, що її ключовою особливістю є групування виробничих компаній навколо національних фінансово-банківських інституцій та перехресне володіння акціями між корпораціями. Проаналізовано можливість застосування адаптованого досвіду Японії до вітчизняних реалій.

In the article the Japanese corporation organization and intercorporate connections system — Keyretsu forming under analyzed. It is found out, its key feature is production companies grouping with national financially bank institution and cross stockholding between corporations. Possibility of application of the adapted experience of Japan to domestic realities is analyzed.

Ключові слова: антимонопольне законодавство, зайбатсу, кейретсу, судан, фінансово-банківська інституція.

Key words: antimonopoly legislation, zaibatsu, keyretsu, sudan, financially bank institution.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Забезпечення стійкого розвитку національної економіки є одним з ключових пріоритетів державного будівництва в Україні. На думку багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, за сучасних умов цього можна досягти єдиним шляхом — побудови інновацієорієнтованої економічної системи. У зв'язку з цим, значні надії покладаються на залучення іноземних інвестицій, що мали б стати джерелом надходження новітніх виробничих технологій до вітчизняної економіки. Прикладом, що підтверджує вірність такої думки, є позитивний досвід інноваційного поступу низки країн світу, таких як: Китайська Народна Республіка, Малайзія, Республіка Сінгапур, Республіка Індія, Соціалістична Республіка В'єтнам, Тайвань тощо. У той же час, іноземні інвестиції, що спрямовуються в Україну, на відміну від згаданих країн, наразі не відіграють вирішальної ролі як каталізатора інноваційного розвитку. Пояснень такій ситуації може бути багато, одне з них — необхідність удосконалення національної зовнішньоінвестиційної політики та забезпечення їй стійкості від коливань політичного курсу країни.

Жодним чином не применшуючи роль іноземних інвестицій, необхідно пам'ятати і про внутрішні джерела інвестування, активізація яких може дати не менш потужний поштовх для розвитку національної економіки та забезпечення її конкурентоздатності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання формування та розвитку національної інноваційно-інвестиційної політики досліджені у працях вітчизняних дослідників Л. Антонюк, Ю. Бажала, В. Гейця, М. Герасимчука, Б. Губського, О. Задорожної, Б. Кваснюка, О. Колосова, О. Мертенса, І. Розпутенка, В. Савчука, Н. Чухрай, В. Юрчишина, Ю. Яковця та багатьох інших. У дослідженнях зазначених авторів розкриваються питання становлення і розвитку інноваційно-інвестиційної сфери економіки як в розвинутих країнах, так і в країнах з перехідною економікою, зокрема в Україні.

У той же час, національних досліджень, присвячених інституційним особливостям японської економічної системи, а відтак, можливостей їх адаптації до вітчизняних реалій, недостатньо. Наукові розвідки у визначеній сфері здійснюються в абсолютній більшості американськими та японськими вченими, серед яких А. Торсон, М. Герлах, Д. Венштайн, М. Аокі, Ю. Ногучі, Т. Окасаки, Е. Озкан та М. Матсушіта.

МЕТА СТАТТІ

Метою публікації є дослідження основних аспектів японської системи кейретсу та можливостей її адаптації до вітчизняних реалій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Економічна система Японії являє собою унікальний досвід забезпечення стійкого розвитку, базованого на новітніх технологіях.

Ключ до розуміння динамічних змін у японській індустрії можна знайти у здатності компаній, що представляють визначені галузі (як правило, це автомобілебудування, металургія, електроніка), швидко та гнучко координувати свою операційну діяльність відповідно до змін ринкових умов та інших факторів індустріального оточення, таких як технічний та технологічний розвиток [2].

До II Світової війни основним механізмом забезпечення модернізації Японії була військовоорієнтована економічна система "Зайбатсу", що ґрунтувалась на володінні та адмініструванні компаній-гігантів родинами-власниками. За сучасних реалій їх можна класифікувати як своєрідні кланові утворення.

У той же час, у повоєнний період, з огляду на ґрунтовні структурні зміни Японської парадигми капіталізму, провідні національні історики та економісти, такі як М. Аокі, Ю. Ногучі та Т. Окасакі, обґрунтували появу нової системи корпоративної організації, що прийшла на зміну "Зайбатсу", — системи "Кейретсу" [3].

Кейретсу — це унікальна японська форма організації корпорацій; група компаній-партнерів, що формують щільно пов'язаний альянс задля спільного успіху кожного з його членів. Кейретсу ґрунтується на тісній співпраці між урядом та бізнес-структурами. До складу такого альянсу входять банки, виробники, постачальники, дистрибутори. У глобальній науковій думці вони вважаються "урядово-спонсорованими картелями".

Ключовою відмінністю "Зайбатсу" від "Кейретсу" є зменшення впливу родин-власників корпорацій, збільшення кількості акціонерів, перехід керівництва до професійних менеджерів та вихід на передові позиції фінансово-банківських інституцій. Власне, банки стали цементуючою силою нової системи корпоративної організації [4].

Формування діючої системи корпоративної організації зазнавало впливу як національного інституційного поля, так і зовнішніх факторів.

Значну роль у повоєнному становленні економічної системи Японії відіграли Сполучені Штати Америки (далі — США). Ця підтримка була реакцією на встановлення комуністичного ладу в Китаї та необхідності протистояння подальшій експансії комунізму як ідеології. Окрім того, громадянська війна в Кореї та участь у ній США вимагало безперервного забезпечення збройних сил, що суттєво посприяло швидкому відновленню економічної могутності японських корпорацій [5; 6].

До внутрішніх факторів, що забезпечили формування корпоративних відносин в Японії в їх сучасному вигляді, необхідно зарахувати, перш за все, суттєве послаблення державної антимонопольної політики, що забезпечило прийняття Антимонопольного Акту 1947 р. Однак, визначений закон не відразу орієнтувався на сприяння концентрації японського фондового ринку, а навпаки — на перших етапах, будучи безпекаційною допомогою повоєнної американської військової адміністрації, що сприяла демонтажу кланової, мілітаризованої економіки, розпорошив акції потужних зайбатсу серед фізичних осіб, як правило — працівників самих корпорацій та фінансових інституцій, обмеживши їх граничний розмір до 5%. Тільки у 1953 р. до згаданого нормативно-правового акту були внесені зміни, що дозволили володіння пакетами акцій юридичним особам виробничої сфери, відтак, розпочався процес консолідації уламків японських родинних корпорацій. Основою нової моделі Японії стала не родинна власність, а перехресне володіння акціями [7].

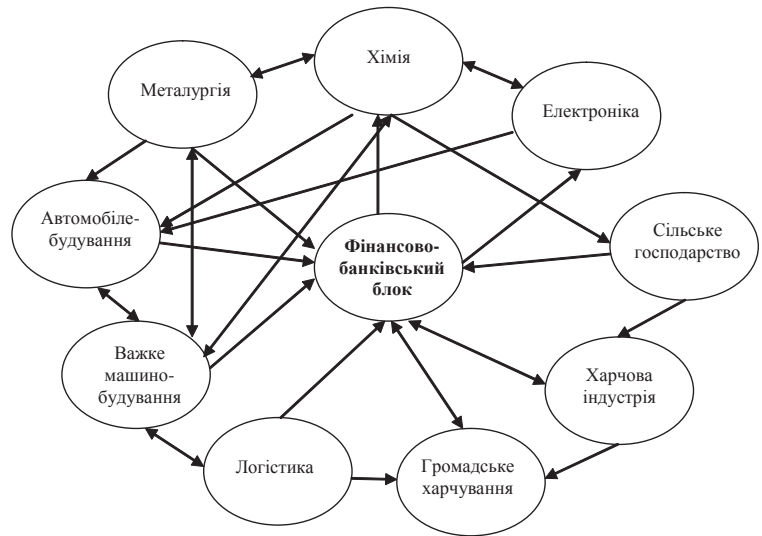

Рис. 1. Узагальнена структура внутрішньокорпоративних зв'язків дивізіонів японської корпорації

Окрім того, зазначені заходи з розукрупнення підприємств стосувались лише промисловості і торгівлі, однак, фінансово-банківські інституції зберегли свою структуру, тобто зайняли місце родин-власників довоєнних зайбатсу у післявоєнній архітектурі японської економіки.

У результаті в Японії сформувались горизонтальні багатогалузеві фінансово-промислові об'єднання — сюдани: Sumitomo, Mitsubishi, Fuyo, Sanwa, Dai-Ichi-Kangyo, що зосередили у своїх руках до 75% промислових активів країни. Однак, ці об'єднання не можна цілком асоціювати з європейськими або американськими корпораціями, адже вони не є юридичними особами. По своїй сутності, сюдани — нестійкі утворення, що побудовані як горизонтальні інтеграції та мають багаторівневу структуру. Вони не мають єдиного центру та спираються, перш за все, на неформальні зв'язки. Такі утворення діють на глобальному ринку та є інтегрованими вертикально і (або) горизонтально. Із 100 найбільших промислових фірм Японії 70 є членами тієї чи іншої кейретсу.

Центрами японських корпорацій та їх цементуючою силою, як вже зазначалось, є фінансово-банківські інституції, що на даний час сформувались у чотири найпотужніші національні групи: Mitsubishi Tokyo Financial Group Inc., Sumitomo Mitsui Banking Corp., Midzuho Financial Group (утворена банком Dai-Ichi-Kangyo та банком Fuji) і UFJ Holding Inc. (утворена банком Sanwa та двома дрібнішими банками) [7]. Однак, і ця структура не є доконаною, оскільки постійно точиться міжгрупова боротьба, яка, проте, не набуває гострих форм.

Кейретсу утворювались як на основі прямого володіння материнськими компаніями значними, а часто й контрольними пакетами акцій компаній, що входять до їх складу, так і на контрактній основі, через передавання частини технологічного процесу спеціалізованим компаніям-партнерам. До прикладу, пакети акцій своїх 15-ти дочірніх компаній, якими володіє Toyota Motors, коливаються від 39,8% (Toyota Auto Body) до 22,7% (Aiti Steel Work). Окрім того, згідно з довгостроковими контрактами корпорація прив'язала до себе ще 308 фірм, які забезпечують її комплексуючими [7]. Окрім того, у складі кейретсу існує чіткий розподіл обов'язків: промислові компанії зосереджують свою увагу на виробничих питаннях, торговельні — забезпечують просування продукції на ринок, банківські установи фінансують діяльність групи, страхові компанії страхують її ризики. Тож, виробничим компаніям не потрібно приділяти увагу визначенню та забезпеченню прибутковості своїх операцій, оскільки фінансуванням та інвестуванням займається відповідна фінансово-банківська установа (рис. 1).

Відповідно, сучасні японські фінансово-промислові групи набагато тісніше інтегровані, аніж аналогічні структури за кордоном, представляючи собою надпотужні концерни, що неформально очолюються банками. Усі разом вони являють собою унікальну, цілісну мережеву структуру японської економіки.

Політика особливих корпоративних взаємозв'язків — кейретсу, окрім безперечних позитивних сторін, є проявом так званого "японського капіталізму" та містить і негативні аспекти, серед яких надзвичайна складність входу на цей ринок іноземних інвесторів [8], відтак, дуже низький рівень іноземних інвестицій в економіку Японії, що на кінець 2010 р. становив 214,7 млрд дол. США [9].

У той же час, за умов наявності в Україні значних незадіяних фінансових ресурсів національного походження, обсяг яких оцінюється у 200 млрд дол. США [10], та коштів вітчизняних резидентів, вивезених з України легально та нелегально і розміщених за кордоном у високоліквідній формі, тобто, по-суті відкладених до кращих часів — 55—60 млрд дол. США [11], які за умови долучення в господарський обіг можуть зняти потребу вхідного іноземного інвестування, а також досить потужних національних бізнес-утворень (СКМ, Інтерпайп, Група "Приват" тощо), створюють можливість реалізації адаптованого японського досвіду взаємоінтеграції національних корпорацій в Україні.

ВИСНОВКИ

Отож, узагальнюючи викладене, необхідно зазначити, що формування чинної системи корпоративної організації і міжкорпоративних зв'язків у царині перехресного володіння акцій в Японії — кейретсу, відбувалось поступово і є результатом, перш за все, руйнації довоєнної економічної системи — зайбату та вимог окупаційної адміністрації щодо демілітаризації японської економіки. У той же час, стали традиції господарювання та наявний досвід організації корпоративних утворень, що ґрунтувався на функціонуванні у довоєнний період своєрідних кланових об'єднань, дало змогу відновити втрачені зв'язки. Однак, цементуючою силою нової системи стали не родини-власники, як це було раніше, а фінансово-банківські інституції, що зумовлювалось відсутністю обмежень в антимонопольному законодавстві на володіння корпоративними цінними паперами для банків та наявністю таких обмежень для виробничих компаній.

Однак, якщо упустити причини формування системи кейретсу та проаналізувати наслідки її впливу на економіку країни, то можна дійти висновку, що японським компаніям вдалось об'єднатись у своєрідну замкнену систему, очолювану вітчизняними банками, кожна ланка якої вирішує свої завдання: виробничі підрозділи займаються безпосередньо виробництвом, логістичні — реалізацією продукції, а фінансово-банківські інституції — страхуванням, кредитуванням та інвестуванням в їх діяльність. Як результат, в країні надзвичайно низький рівень іноземних вкладень, однак економіка за обсягами входить у трійку найпотужніших.

У той же час, наразі в Україні існують значні обсяги незадіяних фінансових ресурсів національного походження, системна концентрація яких могла б стати стійким джерелом інвестицій в економіку, та потужні національні приватні компанії, що у своєму комплексі могло б сформувати кістяк української економічної моделі з опорою на власні сили. Відтак, державна політика, окрім іншого, має зорієнтуватися на створення належного інституційного поля для об'єднання національних фінансів з виробничою сферою для забезпечення стійкого розвитку економіки країни.

Література:

1. Country Entry: Decisions and Strategies. — Режим доступу: www.consumerpsychologist.com/intl_Country_Entry.html
2. Aoki M. Toward an Economic Model of the Japanese Firm / M. Aoki // Journal of Economic Literature. — 1990. — № 1 (Vol. 28). — P. 1—27.

3. Ozkan E. The Bank-Based Financial System and Kinyu Keiretsu: Political Economy of the Bank-Centered Cross-Shareholding System in Postwar Japan / E. Ozkan. — Ritsumeikan Asia Pacific University, 2011. — P. 1—18.

4. Gerlach M. Alliance Capitalism: The Social Organization of Japanese Business / M. Gerlach. — Berkeley: University of California Press, 1992. — 333 p.

5. Thorson A. "Zaibatsu" and "Keiretsu" — Understanding Japanese Enterprise Groups / A. Thorson. — Режим доступу: www.library.findlaw.com

6. Matsushita M. The Antimonopoly Law of Japan / M. Matsushita // Global Competition Policy. — Washington: Institute for International Economics, 1997. — P. 151—197.

7. Ключко В. Н. Корпоративное управление в Японии: особенности, модели и тенденции развития / В. Н. Ключко // Менеджмент в России и за рубежом. — 2006. — № 2. — 107—117.

8. Weinstein D. Foreign Direct Investment and Keiretsu: Rethinking U.S. and Japanese Policy / D. Weinstein // The Effects of U.S. Trade Protection and Promotion Policies: international conference. — Chicago: University of Chicago Press, 1997. — P. 81—116.

9. Japan External Trade Organization. — Режим доступу: <http://www.jetro.go.jp/en>

10. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010—2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / Авт.-упоряд.: Г.О. Андрощук, І.Б. Жилияев, Б.Г. Чижевський, М.М. Шевченко. — К.: Парламентське видво, 2009. — 632 с.

11. Шумська С. Втеча капіталу з Української економіки: аналіз та оцінка за даними платіжного балансу / С. Шумська // Економічна теорія. — 2008. — № 4. — С. 56—77.

References:

1. Country Entry: Decisions and Strategies. — Режим доступу: www.consumerpsychologist.com/intl_Country_Entry.html

2. Aoki M. Toward an Economic Model of the Japanese Firm / M. Aoki // Journal of Economic Literature. — 1990. — № 1 (Vol. 28). — P. 1—27.

3. Ozkan E. The Bank-Based Financial System and Kinyu Keiretsu: Political Economy of the Bank-Centered Cross-Shareholding System in Postwar Japan / E. Ozkan. — Ritsumeikan Asia Pacific University, 2011. — P. 1—18.

4. Gerlach M. Alliance Capitalism: The Social Organization of Japanese Business / M. Gerlach. — Berkeley: University of California Press, 1992. — 333 p.

5. Thorson A. "Zaibatsu" and "Keiretsu" — Understanding Japanese Enterprise Groups / A. Thorson. — Режим доступу: www.library.findlaw.com

6. Matsushita M. The Antimonopoly Law of Japan / M. Matsushita // Global Competition Policy. — Washington: Institute for International Economics, 1997. — P. 151—197.

7. Klyuchko V. N. Korporativnoe upravlenie v Yaponii: osobennosti, modeli i tendencii razvitiya / V. N. Klyuchko // Menedzhment v Rossii i za rubezhom. — 2006. — № 2. — 107—117.

8. Weinstein D. Foreign Direct Investment and Keiretsu: Rethinking U.S. and Japanese Policy / D. Weinstein // The Effects of U.S. Trade Protection and Promotion Policies: international conference. — Chicago: University of Chicago Press, 1997. — P. 81—116.

9. Japan External Trade Organization. — Режим доступу: <http://www.jetro.go.jp/en>

10. Strategiya innovatsiinogo rozvitku Ukraini na 2010—2020 roki v umovax globalizatsiinih viklikiv / Avt.-uporyad.: G.O. Androschuk, I.B. Zhilyaev, B.G. Chizhevskii, M.M. Shevchenko. — K.: Parlaments'ke vidvo, 2009. — 632 s.

11. SHums'ka S. Vtecha kapitalu z Ukrain's'koi ekonomiki: analiz ta ocinka za danimi platizhnogo balansu / S. SHums'ka // Ekonomichna teoriya. — 2008. — № 4. — S. 56—77.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2013 р.